

התוועדות

כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן
מליובאוויטש

ח"י אלול, ה'תשל"ב

יוצא-לאור לש"פ תצא, י"ד אלול, ה'תשע"ט

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ותשע לבריאה
צדי"ק שנה לנישואי כ"ק אדמו"ר והרבנית הצדקנית זי"ע

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ולזכות

התמים שלום הלוי שיחי

לרגל הכנסו לעול המצוות

י"ב אלול, ה'תשע"ט

ולזכות אָחיו ואחיותיו שיחיו

ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' אליהו שלמה הלוי וזוגתו מרת בליומא שיחיו גורביץ

נדפס על ידי ולזכות זקניהם

הרה"ת ר' יעקב יהודה ליב וזוגתו מרת חוה שיחיו אָלטיין

ועד הנחות בלה"ק

מכון להוצאה לאור תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע

Lahak Hanochos Inc. 788 Eastern Parkway, Suite 408, Brooklyn, N.Y. 11213

Tel. (718) 604-2610 Email: info@lahak.org

ב"ה. יום ההילולא כ"ף מנחם-אב, ה'תשע"ט

שהחיינו וקיימנו והגיענו

הננו שמחים לבשר לעדת החסידים והתמימים
כי ניתן להשיג

תורת מנחם כרך סו

הכולל את מאמרי דא"ח ושיחות קודש
מראש השנה, עד ש"פ מקץ, שבת חנוכה ה'תשל"ב

*

בספר זה שיחות, מאמרים ומענות שלא ראו את אור הדפוס

שנלקטו אחד אחד מסלילי הקלטה ורשימות

שנרשמו בשעתם ע"י החוזרים, ונשארו בכתובים עד לאחרונה

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ובחנויות הספרים קה"ת בארה"ב ובאה"ק

www.lahak.org א'ו: www.bookstock.co.il

או בטלפון: בארה"ב 718-604-2610; באה"ק 03-9606-018

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ תצא, י"ד אלול, הננו מוציאים לאור התועדות ח"י אלול,
ה'תשל"ב, הנחה בלתי מוגה.

*

בתור הוספה — מכתב (תדפיס מכרכי אגרות-קודש שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שזנוכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו
נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

יא"ג אלול, ה'תשע"ט,

צדי"ק שנה לנישואי כ"ק אדמו"ר והרבנית הצדקנית נ"ע זי"ע,
ברוקלין, נ"י.

©

Published and Copyright 2019 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 | Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a registered trademark of Merkos L'inyonei Chinuch.

5779 • 2019

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

(718) 604-2610

נדפס בסיוע ולזכות יצחק בן לאה וזוגתו רבקה ויקה בת רחל ומשפחתם שיחיו

אשר יזכה ביחד עם חבריו בתו"ת דלוד למלאות רצון רבותנו נשיאנו, נשיאי ישראל, לבסס הישיבה ולפתחה, הן בלימוד הנגלה וחסידות ברמה גבוהה, ואין הדבר תלוי אלא ברצונם.

ובהיותי היום על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע הזכרתיו להאמור, ויהי רצון שימשיך הענינים בפועל ע"י עבודתו בזה בשמחה ובטוב לבב.

מובן שכל הדברים האמורים מרשותו ומזכותו למסור לשאר תלמידים חברים שלו ואפילו שבכתתו מן הישיבה או למקומות אחרים.

מ"ש אודות עבודתו בהפצה וצעירי אגו"ח, יש להשתדל שאלו המציעים לו והוא — יתדברו עם המשפיע דלוד, ועל כגון דא נאמר ותשועה ברוב יועץ.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

בס"ד. שיחת יום ב' פ' נצבים-וילך, ח"י אלול, ה'תשל"ב.

בלתי מוגה

א. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי.

* * *

ב. אע"פ שנמצאים כבר בלילה שלאחרי יום ח"י אלול — הרי ישנו הכלל בגמרא¹ ש"בקדשים לילה הולך אחר היום".

והרי ענין ה"קדשים" שייך במיוחד לח"י אלול — כי, ענינו של ח"י אלול הוא להכניס חיות בכל עניני אלול² (כמדובר לעיל³), וזהו גם הענין שבאלול צריך לעשות חשבון על כל השנה כולה, כיון שעשיית החשבון היא בדוגמת הכנסת החיות, ובפרט ע"פ האמור לעיל³ מהביאור בתניא⁴ שענין החיות קשור עם ענין הכוונה, והיינו, שצריך לבחון את כל הענינים שעשה (והוצרך לעשות) אם הם בהתאם לתכלית כוונת בריאתו ושליחותו בעלמא דין; והרי ה"כוונה" (תכלית הבריאה) והנשמה והחיות של כללות עניני חול היא — לעשות מהם קדשים, בדוגמת "חולין שנעשו על טהרת הקודש"⁵ (כהלשון שהובא ונתבאר בתורה אור⁶), והיינו, שגם בעניני חול מכניסים קדושה, ועד שהם ראויים לעשות מהם קודש עצמו.

ומזה מובן, שמצד ענין הקודש והקדשים שח"י אלול צריך לפעול, הנה "לילה הולך אחר היום".

ומודגש יותר ע"י תפלת ערבית שהתפללו לפני⁷ (אע"פ שלכאורה איפכא מסתברא, שכיון שכבר התפללו מעריב, עומדים כבר ביום שלאח"ז) — שהרי איתא בגמרא⁷ בנוגע לתפלות שכנגד קרבנות תקנום, ששחרית ומנחה הם כנגד שני התמידין, ואילו תפלת ערבית היא כנגד אברים (של עולות) ופדרים (של שאר הקרבנות) שלא נתעכלו מבערב שקרבים והולכים כל הלילה, ונמצא, ששלימות עבודת הקרבת התמיד — "עולת תמיד"⁸, שלא די בזריקת הדם על המזבח והקרבת האימורים,

(5) חגיגה יט, ב. וש"נ.

(6) לך לך יג, א. ובכ"מ.

(7) ברכות כו, ב (ובפרש"י).

(8) פינחס כח, ו.

(1) חולין פג, סע"א. וש"נ.

(2) שיחת ח"י אלול תש"ה בתחלתה

(סה"ש תש"ה ע' 122).

(3) במאמר פ"ב (לעיל ע' ...).

(4) פל"ח (ג, ב).

ואין הדבר תלוי אלא ברצונם: ראה זח"ב קסב, ריש ע"ב. נאמר ותשועה ברוב יועץ: משלי יא, יד. כד, ו.

כמו בכל שאר הקרבנות, אלא צ"ל באופן ד"ונתח אותו לנתחיו גו' והקריב גו' את הכל והקטיר המזבחה"⁹, "כליל"¹⁰ — היא דוקא בלילה שלאחרי היום, כאשר האברים ופדרים קרבים והולכים כל הלילה עי"ז ש"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה"¹¹.

וענין זה מתאים גם עם כללות ענינו של ח"י אלול להכניס חיות ולגלות את הנשמה והכוונה בהחשבון שבחודש אלול על השנה שעברה — כי:

ענין החשבון שייך לעבודת הלילה, שעיקרה בק"ש על המטה, שענינה עריכת חשבון-צדק על כל היום שלפנ"ז, כדי שיוכל להיות הענין ד"בידך אפקיד רוחי"¹², להחזיר את נשמתו נקי כו', "שתהא יציאתך .. כביאתך"¹³.

והרי הכוונה בעריכת החשבון-צדק היא (לא רק החשבון כשלעצמו, אלא) שיומשך במעשה; וכיון שאצל בני"מ "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה"¹⁴, נמצא, שההחלטה והמחשבה הטובה בשעת עשיית החשבון צדק על העבודה ביום שלפנ"ז, נחשבת כבר לענין של פועל — שנעשית שלימות עבודת ההקרבה על המזבח באופן ד"כליל", היינו, שמקריבים על המזבח לא רק את החלב והדם, כמבואר בכ"מ¹⁵ ש"חלב" הו"ע התענוג, ו"דם" הו"ע החיות והלהט ("קאָך"), שהתענוג והחיות של האדם צריכים להיות רק בענינים של קדושה, אלא צריך להקריב גם את כל האברים שלו — שזהו הענין ש"בכל דרכיך דעהו"¹⁶ (לא רק "לשם שמים"¹⁷), באופן של התקשרות והתחברות ובחזק כו', ככל פרטי הענינים שבדעת¹⁸.

וכל זה נעשה בלילה שלאחרי היום, ובנדו"ד, בלילה שלאחרי ח"י אלול.

ג. ולכן ישנו המנהג בשנים האחרונות, להזכיר בח"י אלול אודות ענין החיות — שקשור עם הוספה, שהרי הסימן הטוב ביותר על ענין החיות הוא ענין הצמיחה וההגדלה וההוספה — בכל עניני העבודה,

9) ויקרא א, יב"ג.	15) ראה סה"מ תרל"א ח"א ע' רפג.
10) צו ו, טו.	וש"נ. וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 941. ועוד.
11) שם, ו.	16) משלי ג, ו.
12) תהלים לא, ו.	17) אבות פ"ב מי"ב. וראה לקו"ש ח"י ע' 104. וש"נ.
13) ב"מ קז, סע"א. הובא בפרש"י עה"ת	18) ראה תניא ספ"ג. רפ"ב. ובכ"מ.
14) קידושין מ, א.	

הוספה

בי"ה, כטי תשרי תשי"ט
ברוקלין

האברך ... שי"

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ"ד תשרי, בו כותב הטעמים השלילים אשר במצבו עתה, ובא למסקנא אשר היא היפך המסקנא הישרה, שהרי ציוונו חז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, ולא לירד ממדרגתו ולברוח מן המערכה, ומערכת אברכי ישיבת תו"ת בכל מקום ובפרט באה"ק ת"ו היא לחזק ולפתח ישיבות אלו הן בכמות והן באיכות, בכמות, להשתדל ככל התלוי בהם שיגדל מספר התלמידים, ובאיכות, רמת הלימודים ועבודת התפלה, שגם עבודה זו היא מעניני ישיבת תו"ת, שכשמה תומכי תמימים צריכה לאחד ולתמם הנגלה והנסתר, תורה ותפלה ותורה ומצותי ועד ליחוד נפה"א ונה"ב, וכמבואר בענין דעושה שלום בפמליא של מטה, ומזה לואהבת בכל לבבך בשני יצריך בשוה, ומזה עולה יותר וכדרז"ל על הכתוב טוב מאד זה וכו',

ומי"ש שכמה חברים נסעו ללמוד וכו', הנה אם מי שהוא אחר עשה שגיאה, אין העצה לעשות כמוהו, אלא אדרבה להראות במוחש ששגיאה היא בידו, שאף שכמה מחבריו מכירים בפנימיות נפשם ששגיאה היתה בידם ומתנחמים בתנחומין של הבל, עדיין לא מצאו אומץ בנפשם להודות על הנ"ל בגלוי, ואין להאריך בדבר הנראה לעינים ופשוט, אלא שאין רוצים לפקח העינים, ולפלא שהוא וכיו"ב עדיין אין מבינים מבחינים ומעריכים את המצב כדבעי,

ויהי רצון שעכ"פ מכאן ולהבא ובהנוגע לפועל, יפעול הוא בהתאם להני"ל,

ז.א. לימוד בהתמדה ושקידה ככל הדרוש ובאופן דטופח ע"מ להטפח, ויהי רצון

ציוונו חז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות איש: אבות פ"ב מ"ה.

שכשמה תומכי תמימים צריכה לאחד ולתמם כו': ראה סה"מ תרנ"ט (הוצאת תשע"א)

בהוספות ע' רצה. וש"נ.

וכמבואר בענין דעושה שלום בפמליא של מטה: סנהדרין צט, ב. וראה לקו"ת מטות פה, סע"ד

ואילך. ובכ"מ.

לואהבת בכל לבבך בשני יצריך: ואתחנן ו, ה ובספרי ופרש"י עה"פ. ברכות נד, א (במשנה).

וכדרז"ל על הכתוב טוב מאד זה וכו': בראשית א, לא. ב"ר פ"ט, ז ("זה יצר רע"). וש"נ.

וראה תו"א סט, ד ("כשנהפך לטוב"). לקו"ת במדבר יט, סע"א ואילך. נשא כה, ג. ובכ"מ.

דטופח ע"מ להטפח: לשון חז"ל — ברכות כה, ריש ע"ב. ועוד.

הנה כדי שכל הענינים יהיו באופן ד"כפלים לתושי"י⁹¹ — שזהו"ע ששייך לעבודת התשובה בכלל⁹², ועאכו"כ בתור הכנה ליו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, ש"כל עיסקא דשבתא כפול"⁹³ — אזי ההצעה היא שנתנית הצדקה בח"י אלול תהי' (בלי נדר) כפליים ממה שנתנו בשנה שעברה בזמן זה⁹⁴; ומי שזכה והצליח ונתן כפליים בח"י אלול בשנה שעברה, לא יסתפק בסכום של כפליים, אלא יתן לכל-הפחות ג"פ ככה.

והשי"ת יצליחו בבשורות טובות בענינים גשמיים, ומה שנוגע יותר — בשורות טובות בנוגע לנחת אמיתי מהילדים, ובבוא הזמן — גם מבני בנים, ועאכו"כ נחת אמיתי מעצמו ומזוגתו, וליך מחיל אל חיל בעבודת ה' כפשוטה למטה מעשרה טפחים.

ויה"ר שיתנו לצדקה בלי נדר לכל הפחות כפליים לגבי שנה שעברה (כאמור לעיל), ומה טוב — כיון שאסור לדקדק בצדקה — לכל-הפחות אחד יותר, ומי שרוצה להוסיף — הנה כל המוסיף מוסיפין לו, בתורה ומצוות, ובכללות — בברכת ה' בכל המצטרך, ובמיוחד — בכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, בתוך כלל ישראל, ובקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אבינו מלכנו", ואח"כ צוה לנגן הניגון דשמח"ת.

לאחרי שניגנו ניגון ההקפות הידוע, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: זהו ניגון טוב, אבל כוונתי היתה לניגון דשמח"ת של אדמו"ר ז"ל (וניגנו ניגון ההקפות לאביו הרלו"צ ז"ל)].

ובכללות — כמדובר לעיל במאמר¹⁹ (שמוסד על מאמרי רבותינו נשיאינו, כפי שהוזכרו המקורות במאמר גופא) — הן בנוגע לעבודת התפלה, מלמטה למעלה, והן בנוגע לעבודה דתורה וגמ"ח (צדקה), מלמעלה למטה, שעל ידם נעשה "העולם עומד"²⁰, כמו "אתם נצבים"²¹, עומדים וקיימים ומאירים²², ובאופן של נצחיות,

והיינו, להוסיף בתורה עבודה וגמ"ח הן באיכות והן בכמות, כל חד לפום שיעורא דילי',

וכיון שזהו זמן הקשור עם י"ג מדות הרחמים²³, שבענין ה"מדות" גופא הרי הם למעלה ממדידה והגבלה — הרי זה צריך להיות לא רק לפום שיעורא דילי', אלא למעלה יותר משיעורא דילי'.

ד. ויה"ר שכל אחד יעסוק בזה בסבר פנים יפות — בדוגמת המלך בשדה שמקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם²⁴, ונעשה "באור פני מלך חיים"²⁵, וכאמור לעיל²³ — שנמשך בכתיבה וחתימה טובה כפשוטה, במלכות החיצונה — גם בנוגע לחיי הגוף, ועאכו"כ בנוגע לחיי הנשמה.

וכל זה מקבלים כולם ביחד, באופן של התכללות עם כל בני"י — כיון שמגלים בכל אחד את ה"חלק אלקה ממעל ממש"²⁶, ואומרים לו, שאע"פ שלעת-עתה נמצאים כולנו "בשדה", הרי נמצאים שם יחד עם מלך מלכי המלכים הקב"ה, ועי"ז שמראה סבר פנים יפות, נעשה הענין ד"בקשו פני את פניך ה' אבקש"²⁷, פנימיות הלב, ופנימיות דפנימיות כו' (כמדובר לעיל²⁸).

וכאשר מגלים זאת אצל כל אחד מישראל, הרי זה באופן ש"כולן מתאימות ואב א' לכולנה" (כמבואר בתניא פרק ל"ב), ועי"ז ממשיכים הענין ד"ברכנו אבינו (כיון שעומדים) כולנו כאחד"²⁹, כמ"ש²¹ "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימך".

וע"י העבודה דחודש אלול זוכים והולכים אחרי המלך העירה²⁴,

(19) פ"ט (לעיל ע' ...).

(20) שם פ"א מ"ב.

(21) ריש פרשתנו (נצבים).

(22) ע"פ תנחומא שם. פרש"י שם, יב.

(23) ודברים א, יו"ד. וראה "היום יום" כה אלול.

(24) ראה במאמר פ"ה (לעיל ע' ...).

וש"נ.

(24) לקו"ת ראה לב, ב.

(25) משלי טז, טו.

(26) תניא רפ"ב.

(27) תהלים כז, ח.

(28) במאמר ספ"ב (לעיל ע' ...).

(29) נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת

העמידה.

ר"פ בשלח. ובכ"מ.

(94) ראה שיחת ח"י אלול דאשתקד

(93) מדרש תהלים צב, א. הובא בלקו"ת בסופה (תו"מ חס"ה ע' 201 ואילך).

(91) איוב יא, ו.

(92) ראה שמור"ר רפמ"ו.

ונכנסים פנימה להיכל המלך, ושם מכתירים אותו בתור "מלך ישראל" ו"מלך על כל הארץ" (כל העולם כולו), ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

ה. ע"פ האמור לעיל²³ גודל הענין גם של חיי הגוף,

— כדברי הצ"צ ב"ביאור ע"פ אני לדודי הא' שבלקו"ת³⁰, שמחיי הנשמה, מבחי' שושנה העליונה, "רעייתי בין הבנות"³¹, נמשך גם במלכות החיצונה, בנוגע לחיי הגוף —

הרי מובן עד כמה צריכה להיות הזהירות במצות "ונשמרתם מאד לנפשותיכם"³², שזוהי המצוה דשמירת בריאות הגוף (כמבואר בכמה הלכות עד להלכה בפועל כפשוטה), ועד שאין זו רק מצוה פרטית, אלא זהו ענין כללי בעבודת ה', כמ"ש הרמב"ם³³: "היות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' (שפירושו: מדרכי עבודת ה') הוא", כפי שמבאר לפנ"ז ולאח"ז, שכדי שיוכל להיות לימוד התורה וקיום המצוות (ככל פרטי הענינים שבעבודת ה'), בהכרח שיהי' הגוף בריא ושלם.

ומזה מובן גם בנוגע לגזירת תענית, שאין זה דבר המצוי, ועושים זאת רק במקרים יוצאים מן הכלל, וכמובן גם מאריכות הביאור של רבינו הזקן באגרת התשובה³⁴, שדוקא שם מפליא את גודל הענין דשמירת הבריאות.

וכפי שמבאר גם בחלק ששי בשו"ע שלו, בהלכות נזקי גוף ונפש³⁵, ש"אין לאדם רשות על גופו כלל... לצערו בשום צער אפילו במניעת איזה מאכל או משתה" (אף שיש בזה חילוק עיקרי, שבנוגע לחבירו החיוב הוא גם בדיני אדם, ואילו בנוגע לעצמו החיוב הוא רק בידי שמים, אבל פטור בדיני אדם³⁶; ויש ביניהם חילוק עיקרי בנוגע לתשובה (שזוהי הסיבה לכך שיש אפשרות שיהודי יכשל ח"ו ויצטרך לשוב בתשובה, כדי שיוכל להגיע לדרגת בעלי תשובה) — שבנוגע לעצמו הרי זה בידו לגמרי, דכיון שזהו ענין שבידי שמים, היינו, שישנו רק הוא והקב"ה (כביכול), הרי בידו לשוב בתשובה ולבטל לגמרי את החטא, ועד ש"נעשו

ענינו של ח"י אלול (כנ"ל) — הרי ברור הדבר, שכאשר יתבונן מתוך חיות ואליבא דנפשי, יבוא בעצמו לידי החלטה, שכיון שהוא יהודי,

— שהרי המדובר הוא רק על זה שאינו שייך לסוג של "ראשיכם", אבל בנוגע לעצם היותו יהודי, הרי אדרבה: אפילו אם ירצה לומר שאינו יהודי, אין לו ברירה!... כיון שנולד יהודי, הרי הוא יהודי עד מאה ועשרים שנה, וגם לאח"ז, הנה באיזו דרך משני הדרכים שבה יוליכו אותו (כדברי הגמרא⁸²: "יש לפני שני דרכים... ואיני יודע באיזו מוליכים אותי"), הרי הוא יהודי, ואין לאף אחד בעלות לשנות זאת, אפילו לא להקב"ה כביכול, שאומר "להחליפם באומה אחרת אי אפשר"⁸³ — עליו לעמוד באופן ד"נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" במעמדו ומצבו באחד הסוגים (שלאחרי "ראשיכם") שאליו שייך, וכאמור, שבזה נכללים גם גרי הצדק, שנתייגרו ע"י אלו ששייכים לסוג ד"ראשיכם", שהקדישו את החיים והאמת שלהם כדי ללמוד "דבר ה' זו הלכה", ובמילא יודעים הם מהו "גיוור", ואיך צריכים להתכונן לזה ולהביאו לידי פועל.

יד. וההכנה בזה היא — כאמור (ס"ג) — ע"י התחזקות והוספה בג' הקוין דתורה עבודה (ובזמן הזה — עבודה שבלב זו תפלה⁸⁴) וגמ"ח (צדקה)⁸⁵.

וע"פ האמור לעיל¹⁹ שע"י ענין הצדקה שהוא למטה מטה מתעלים גם ענין התפלה והתורה,

— כפי שמצינו ש"ר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי"⁸⁶, שאז התפלה היא באופן אחר, וכן בנוגע לתורה, כידוע הסיפור אודות הצ"צ (שכבר נדפס בארוכה⁸⁷), שהיו לו קושיות בלימוד התורה שבמשך זמן רב לא הי' יכול לפתור אותם, ועי"ז שנתן הלוואה ליהודי (צדקה וגמ"ח), זכה לראות את רבינו הזקן שפתר לו את כל הקשיים שהיו לו בלימוד התורה. וזהו גם כללות הענין ד"כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו"⁸⁸, אלא (מיוסד על דברי הגמרא במסכת ע"ז⁸⁹) צ"ל "תורה וגמ"ח"⁹⁰ —

(87) ראה סה"ש תש"ז ע' 97 ואילך. וש"נ.
וראה גם תו"מ חנ"ה ע' 274. וש"נ.
(88) יבמות קט, ב.
(89) יז, ב (וראה גם יבמות קה, א).
(90) לקו"ת ויקרא ה, א. וראה תו"מ חנ"ד ע' 326 הערה 32. וש"נ.

(82) ברכות כה, ב.
(83) רות רבה פתיחתא ג.
(84) תענית ב, א.
(85) אבות פ"א מ"ב.
(86) ב"ב י"ד, סע"א.

(30) אוה"ת פ' ראה ע' תתו ואילך.

(31) שה"ש ב, ג.

(32) ואתחנן ד, טו. וראה ברכות לב, סע"ב.

(33) חו"מ ס"ד.

(34) פ"ג.

(35) חו"מ ס"ד.

(36) ראה אנציק' תלמודית (כרך יב) ערך חובל בתחלתו (ע' תרפב). וש"נ.

(37) ראה אנציק' תלמודית (כרך יב) ערך חובל בתחלתו (ע' תרפב). וש"נ.

(38) ראה אנציק' תלמודית (כרך יב) ערך חובל בתחלתו (ע' תרפב). וש"נ.

(39) ראה אנציק' תלמודית (כרך יב) ערך חובל בתחלתו (ע' תרפב). וש"נ.

(40) ראה אנציק' תלמודית (כרך יב) ערך חובל בתחלתו (ע' תרפב). וש"נ.

וכדי לחוות דעה בעניני רפואה צריך ללמוד חכמת הרפואה — הרי עאכו"כ וכמ"פ ככה שלחו דעה בעניני יהדות, יכול רק מי שהקדיש כחות וזמן ומסירות לחפש את האמת בלימוד היהדות, לכל-הפחות באותה מדה שעשה זאת פ"פ שהוא רופא מומחה בלימוד חכמת הרפואה!

והרי זה דבר משונה ביותר שאינו מובן כלל:

כשמדובר אודות שן שצריך לעקור או לרפא, שזהו ענין של כאב קטן, ולא דבר של סכנה ח"ו — לא מחפשים היכן ישנו חכם גדול, או מי שיש לו מספר גדול של בוחרים, אלא מבררים אם למד כיצד צריך לרפא שן;

ואילו כשמדובר אודות עניני יהדות — שואלים כמה מכירים וידידים יש לו, ומי הם כו'; וכאשר מושיבים אותו על הכסא כדי לחוות דעה כיצד יראה ה"בול" של ה"דואר", אזי לוקח לעצמו את ה"ברייטיקייט" שלמחר יחווה דעתו בנוגע לגיור, אם צ"ל באופן כך או באופן אחר!...

וכל זה — בה בשעה שאלו שטוענים שהם יכולים לגייר, יודעים בעצמם, שכשמדובר אודות רפואה, אינם מחפשים מי שמרויח כך וכך דולרים במשך השנה, אלא מחפשים מי שהוא מומחה במקצוע זה; וכאשר ישאלו אותו: כיצד נעשים מומחה במקצוע זה? — ישיב, שאין זה בגלל ששיחק טוב כדור רגל ("פוטבאָל") בהיותו בישיבה... יתכן אמנם שהצליח בזה, ונבחר לראש הקבוצה ("קעפטן"), אבל לאח"ז הלך לאוניברסיטה וקיבל "תעודה" ("דיפלאָמע") שלמד היסטוריה, או ציור, או איך לעשות צעצוע אחר, או איך צריך לברר ולחקור אדם כדי לידע אם הוא עני או עשיר;

אבל האם בגלל זה יוכל לחוות דעה ולהיות זה שקובע כיצד להפוך גוי להיות מציאות חדשה של יהודי?! — הרי ברור הדבר שהם בעצמם אינם מסכימים לכך!

אלא מאי, מצד סיבות שונות ומשונות שאין כאן המקום לפרטם, נעשה מעמד ומצב כזה!

יג. ובכל אופן, מה שהי' הי'; אבל מכאן ולהבא, הנה כיון שבח"י אלול מתחיל חשבון מפורט יותר (בכללות החשבון דחודש אלול על כל השנה), שאז הוא החשבון על חודש תשרי, ראש ותחילת השנה, שהתחלתו בענין קבלת עול מלכות שמים, ובאופן ש"מלכותו ברצון קבלו עליהם", ברצון ובשמחה ובטוב לבב, והחשבון הוא מתוך חיות, שזהו

לו כזכיות³⁷, משא"כ בנוגע לחבירו, הרי איתא במשנה בסוף פרק יוהכ"פ³⁸ ש"אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו".

ולכן, אפילו בתענית בנוגע לעצמו, נזהרים שלא יפריע הדבר ללימוד התורה וקיום המצוות (כמבואר בארוכה באגה"ת³⁴), וכמבואר גם בקיצור וברמז בצוואת הריב"ש³⁹, שצריך להזהר שלא לייגע את הגוף אפילו מענינים של קדושה, כדי שיוכל לעבוד את ה' בשלימות.

ו. אמנם, כיון שהחליטו בכמה מקומות להכריז על ענין התענית⁴⁰, ומה גם שזהו יום שבלאה"כ "רוב צבור מתענין" (כדאיתא בטורי"א) — הרי זה מורה על גודל הנחיצות וגודל ההכרח שבדבר, שלכן פעלו בעצמם להכריז על תענית, ומציעים שבכל מקום שנמצאים בנ"י יתענו ביום זה, אם רק אין זה פוגע בבריאות כפשוטה.

וגם במקרה כזה — אין הכוונה שהם פטורים מענין התענית, אלא יתענו חצי יום, או יפדו התענית בצדקה,

וכמבואר במק"א בארוכה⁴² ענין פדיית התענית — שלא כדעת הטועים שכיון שאינו יכול להתענות, נותנים לו מצוה אחרת במקום ענין התענית שאינו שייך אליו, שהרי אם ענין התענית אינו שייך אליו, אזי אינו צריך פדיו; ענין התענית שייך בפירוש גם אליו, אלא שבמעמדו ומצבו הרי הוא "מתענה" עי"ז שנותן צדקה. ולכן פדיית התענית צריכה להיות באופן שיש לזה שייכות וערך בכמות — שקשור עם סכום מסויים, כפי שמביא רבינו הזקן באגה"ת³⁴.

ז. ועוד ענין בזה:

ההשתתפות בתענית — לא זו בלבד ששוללת את הענין החמור ד"אל תפרוש מן הציבור"⁴³, כמבואר בגמרא⁴⁴ גודל ההבהלה שבדבר, הגרעון והעונש כו' לא עלינו, והביאו הרמב"ם לפס"ד להלכה בספרו יד החזקה⁴⁵ (שהרי ענין זה הוא בצד השלילה, ואילו עתה מדובר אודות צד

(37) יומא פו, ב.

(38) שם פה, ב.

(39) ראה גם סק"ד"ו.

(40) הכוונה לתענית צבור שנקבע ע"י

רבנים וכו' ליום א' דסליחות, לביטול הגזירות האיומות דזמן האחרון, ובעיקר, הגזירה האיומה ד"מיהו יהודי" החותרת תחת קיום היהדות כולה — ראה שיחת ש"פ תבוא סי"ד (לעיל ע' ... ושי"ג).

(41) או"ח סתקפ"א.

(42) ראה שיחת יום ב' דחה"ט תשכ"ט

ס"ט ואילך (תו"מ חנ"ד ס"ע 113 ואילך).

וש"נ.

(43) אבות פ"ב מ"ד.

(44) תענית יא, א.

(45) ראה רמב"ם ה"ל תשובה פ"ג ה"ו.

ה"ל אבל פ"א ה"י.

הזכות והטוב שבדבר), אלא עוד זאת, שבזה מתבטא הענין ד"כולנו כאחד",

והיינו, שזהו אמנם יום שבו עומד כל אחד במעמדו ומצבו כמו במשך כל השנה כולה, כך, שיכול להיות שאחד שייך לסוג ד"ראשיכם", ואחד שייך לסוג ד"שואב מימך"²¹, ועד"ז בנוגע לשאר ששייכים לסוגים שבינתיים, ולכאורה הרי זה באופן שהתורה אומרת שהם סוגים שונים, ויש צורך בהבדלה בין סוג לסוג,

— אסור אמנם לומר "להבדיל" בין בני" (כפי שאמר רבינו נשיאנו כמ"פ⁴⁶), אבל ע"פ הלכה (החל מדברי המשנה והגמרא ועד לדברי הפוסקים) צריך לידע שזה כהן וזה לוי וזה ישראל וכו', וכמבואר החל מתושב"כ (כפרשת השבוע) שיש סוגים שונים, מ"ראשיכם" עד "שואב מימך" —

אבל אעפ"כ, כיון שצריכים מהקב"ה את הענין ד"ברכנו (מצד היותו) אבינו", צריך להיות הענין ד"כולנו כאחד"²⁹, להתאחד כולם ביחד — וכאמור, לא מצד שלילת הענין ד"אל תפרוש מן הצבור", אלא מצד הטוב והקדושה שבדבר — להראות לעולם, ובמילא מראים לב"ד של מעלה, ומראים להקב"ה כיצד לדחות את כל הטענות ח"ו נגד הענין ד"ברכנו" וכיו"ב, כיון שרואים שזהו "עם אחד"⁴⁷ שמתנהגים כולם באופן אחד, מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימך".

ולכן, אפילו אלו שמצד מצב הבריאות מציעים להם לפדות את התענית — הרי זה גם התענית שלהם, אלא שהם פועלים את עניני התענית ע"י הצדקה; ועאכ"כ אלו שיכולים להתענות חצי יום, ועאכ"כ אלו שיתענו יום שלם — כך שעי"ז יהי' הענין ד"נצבים גו' כולכם", ובמילא יהי' באופן ד"נצבים היום כולכם", כדברי המדרש⁴⁸: "מה היום מאיר כו'", כך מאירה אצל בני" אמיתית נקודת היהדות בגלוי,

ובאופן שחודרת לא רק אותם, אלא כמו אור היום שמאיר את העולם כולו, וכמ"ש⁴⁹ "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", וענין זה פועל ש"יראו ממך", והיינו, שנעשה ענין של ביטול במציאות העולם — לא ביטול המציאות ("אויס מציאות"), אלא שמציאות העולם היא באופן ש"יראו ממך", למלא את רצונם של בני".

ולכן, בודאי שאף אחד לא יתחשב עם עניני חשבונות ופיתויים

פרטית, וא"כ, נשאלת השאלה: איך יכול אדם להתערב ולעשות היפך רצון הבורא — לרפא את החולה?!

וע"ד השאלה ש"טורנוסרופוס הרשע את ר"ע, אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם"⁷⁶, וא"כ, איך נותנים מזונות לעני, בה בשעה שרצונו של הקב"ה שיתייסר כו'. ועד"ז בנוגע ל"עניות" בבריאות הגוף.

[ולכן יש דעות בפוסקים" בנוגע לחולאים מסויימים שאין צורך ואסור לרפאותם וכו' וכו', ואין כאן המקום להכנס בזה].

ואעפ"כ, לא נאמר בגמרא "מכאן שניתנה רשות לאדם לרפאות" — שלכאורה זהו החידוש, אלא "ניתנה רשות לרופא", היינו, שהרשות לרפאות ניתנה דוקא לרופא, וע"פ דין, כדי להיות רופא, צריכים ללמוד את הענינים הקשורים עם חכמת הרפואה!

גם אם הוא מהנדס טוב, בעל-חשבון טוב, תוכן טוב, ויכול אפילו ללמוד טוב גמרא עם תוספות... — אין לו רשות לרפאות חולים⁷⁸!

הוא יכול לפעול רפואתו ע"י תפלתו, כמארז"ל⁷⁹ "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים", אבל לא לרפאותו ע"י עניני רפואות כמו רופא; אין זה ענינו; בשביל זה יש צורך ללמוד חכמת הרפואה!

וע"ד שמצינו⁸⁰ אצל רב, שכדי לידע מומי בהמה בנוגע לבכור וכיו"ב, הלך ללמוד אצל רועי בקר וצאן! — לא קודם שנעשה "רב", אלא לאחרי שכבר היתה לו "סמיכה" ונעשה "רב", הנה כדי שתהי' לו רשות להתיר בכור, הוצרך ללמוד אצל רועי בקר וצאן, שהם פסולים (לא רק להיות דיינים, אלא אפילו) לעדות⁸¹!

ועאכ"כ שכדי להיות "ראש" בישראל, מנהיג ומדריך בישראל, אדם שרוצה לחוות דעה בעניני יהדות — צריך לשבת וללמוד!

אין זה דבר התלוי ב"ברייטיקייט", או בקשרי-ידידות בחצר המלוכה, שבגלל שנשא-חן בעיני פב"פ לכן נתמנה למשרה זו או אחרת; כשם שבכדי לחוות דעה במהלך הכוכבים צריך ללמוד חכמת התכונה,

(78) ראה גם תו"מ חס"ד ריש ע' 276.

(76) ב"ב יו"ד, א.

(77) ראה ראב"ע ובחיי משפטים שם. וש"נ.

(79) ב"ב קטז, סע"א.

(80) סנהדרין ה, ריש ע"ב.

(81) רמב"ם הל' עדות פ"י ה"ד.

(46) ראה גם תו"מ חס"ד ע' 411. וש"נ.

(48) תנחומא שבהערה 22.

(49) תבוא כח, יו"ד.

(47) אסתר ג, ח.

שאפילו הוא רשע, ואת פושעים נמנה, ובשם ישראל יכונה, פושעי ישראל".

כלומר: לא מדובר כאן אודות יהודים בינם לבין עצמם, אלא אודות היחס בין יהודים לאינם יהודים — שהקב"ה הוא זה שקבע את ההבדלה בין ישראל לעמים, ורק הוא יכול להרשות לאחד מהעמים להכנס בקהל ישראל, והוא זה שקבע באיזה אופן יכולה להשתנות מציאות אחת למציאות שונה לגמרי.

והרי זה דבר קשה יותר מאשר לעשות מ"איך" — "יש", כי, "דלא הוו חיי" (אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין וחיין)⁶⁹, ישנו בכל ענין של הולדה, ואילו כאן מדובר אודות מציאות שעד לרגע זה הי' אינו יהודי, ובמילא הי' מקומו מצדה האחד של ההבדלה שבין ישראל לעמים, ועל זה אומר הקב"ה, שאם יתגייר ע"פ "דבר ה' זו הלכה"⁷⁰, "הליכות עולם"⁷¹, אזי מעביר אותו הקב"ה לצד השני, ונעשה מציאות חדשה ביחס למציאותו ברגע שלפנ"ז — "כקטן שנולד דמי"⁷², ואין אפשרות לעשות זאת באופן אחר.

זהו כל הענין שאודותיו מדובר, שהוא דבר הפשוט; ואלו שאומרים באופן אחר — הנה הם בעצמם יודעים שהם אומרים היפך המציאות והיפך האמת.

יב. אין כאן ענין של פירוד בין יהודי אחד לחבירו, אלא משל למה הדבר דומה — שאומרים שיהודי פלוני ראוי להיות רופא חולים, כיון שיודע חכמת הרפואה, אבל בשביל זה צריך ע"פ שו"ע ללמוד חכמת הרפואה, ואם יבוא מישהו שלא למד חכמת הרפואה וירצה לרפאות חולים, הרי הוא עושה היפך הוראת התורה!

וזהו גם דיוק לשון חז"ל⁷³ בפירוש הפסוק⁷⁴ "ורפא ירפא", "מכאן שניתנה רשות לרפוא לרפאות" (ולא "שניתנה רשות לרפאות"):

ובהקדים ביאור המפרשים⁷⁵ בטעם הצורך של נתינת רשות — דלכאורה, כאשר ישנו מישהו שאינו בריא רח"ל, הרי זה בהשגחה

(69) סנהדרין צא, א (ובפרש"י).

(70) שבת קלח, ב.

(71) חבקוק ג, ו. וראה מגילה כח, סע"ב.

(72) ויש"נ.

(73) האדם "להרמב"ן (בהוצאת שאוועל — ע' (מב). הובא בטויו"ד רסשל"ו.

(74) משפטים כא, יט.

(75) ראה פרש"י ותוס' ב"ק שם. "תורת

(76) ראה תר"מ חנ"ג ע' 431. ויש"נ.

(77) אור"ח סוסתקע"א.

(78) שמואל-א טז, ז.

ומסיתים כו', שהם ענינים שאין בהם כל טעם ושחר, כי אם סברות שונות ומשונות, ש"לא שערום אבותיכם"⁵⁰, ואין להם מקום אפילו אצל אינם-יהודים, ועאכו"כ אצל בני"; אלא כל אחד ישתתף עם כלל ישראל בענין התענית ביום ראשון דסליחות.

וע"י ההנהגה באופן ד"כולנו כאחד" יפעלו את ענין הברכה ("ברכנו אבינו") בנוגע לכל הענינים שאודותם כתבו בהצעה והסברה על ענין התענית.

וכיון שהתענית ביום ראשון דסליחות הוא בשבוע ד"יום טוב של ר"ה שחל בשבת" — תהי' הפעולה בזה באופן של תענוג ומנוחה, שזהו אופן הפעולה דיום השבת.

ח. והנה, בנוגע לענין התענית מצינו שנוגעת ההחלטה עצמה — כהפס"ד בשו"ע⁵¹, שכשנמצאים במצב של מלחמה עם ענין שמנגד על בני" ועניני יהדות, שאז "אינם רשאים להתענות, שלא לשבר כחם", שהרי מצד המלחמה צריכים לעמוד בכל התוקף והחזק, אבל אעפ"כ, ענין התענית הוא סגולה לנצחון במלחמה, אזי העצה היא ש"יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו", והחלטה זו עצמה מביאה את הנצחון.

כלומר: כאשר מחליטים להתענות — לא ממתין הקב"ה עד שיבוא יום התענית, ורק כאשר מתענים בפועל, אזי ממלא הקב"ה משאלות לבכם לטובה, כך, שצריכים להמתין ח"ו כמה ימים עד שיתבטלו הענינים הבלתי-רצויים, אלא כאשר מחליטים לעשות זאת, ו"ה' יראה ללבב"⁵², ורואה שכולם יצטרפו וישתתפו בענין זה (מבלי הבט על החשבונות הנ"ל), באופן ד"כולנו כאחד" — אזי נמשכת ברכת ה' בכל המצטרך,

החל מהענינים שעמהם קשורה התענית, ועד לכללות ענין הסליחה (שהרי התענית היא ביום ראשון דסליחות), באופן שתהפוך את ה"זדונות" ל"זכיות",

וכמדובר כמ"פ⁵³ אודות דברי הצ"צ⁵⁴, ש"הי' מעשה בימי הבעש"ט ז"ל שרדפו הב"ד שלמעלה (לא רק הקב"ה, אלא ב"ד של מעלה) לשטן המקטרג לחוב ולא רצה לשמוע ממנו הקטרוגים כו", כיון שנאמר⁵⁵ "ולא

(50) לשון הכתוב — האזינו לב, יז.

(51) אור"ח סוסתקע"א.

(52) שמואל-א טז, ז.

(53) ראה תר"מ חנ"ג ע' 431. ויש"נ.

(54) אור"ח תצא ע' תתקפה.

(55) תצא כג, ו.

אבה ה' אלקיך לשמוע גו' ויהפוך ה' אלקיך לך גו' כי אהבך ה' אלקיך" — יהי כן בימינו אלו.

וזו תהי' הכנה קרובה שבבוא יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, יתקעו בשופר בביהמ"ק שיבנה בקרב בימינו ע"י משיח צדקנו, ויכתירו את מלך מלכי המלכים הקב"ה — "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'";⁵⁶ ובאופן ש"מלכותו ברצון קבלו עליהם"⁵⁷.

* * *

ט. האמור לעיל אודות הענין ד"אתם נצבים גו' כולכם", באופן ד"כולנו כאחד" — הרי זה כפי שהענין הוא בתורה; אבל רצון התורה הוא שהלימוד יביא לידי מעשה⁵⁸, בפועל ממש.

ובנוגע לענינינו — הרי זו הזדמנות לפעול שבענין זה יתאחדו כל בנ"י, מבלי הבט על מעמדם ומצבם, ומבלי הבט אפילו על מעמדם ומצבם עד היום בנוגע לענינים שבגללם הכריזו תענית זה, הנה עכשיו יש שעת הכושר וזמן מיוחד שגם הם יתאחדו עם כל בנ"י באופן ד"כולנו כאחד", באותו מעמד ומצב ובאותה בקשה בנוגע לענינים אלו, ובמילא תומשך גם מילוי הבקשה בשאר הענינים שבהם עומדים בהתאחדות, שכללותם — כתיבה וחתמה טובה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

י. ובענין זה יש צורך להבהיר (לשלול מדעת הטועים כו'): —

הענין ד"נצבים גו' כולכם", החל מ"ראשיכם שבטיכם", הוא באופן שבזה נכלל גם "גרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימך"²¹, שהם גרי הצדק שהיו בימי משה (כמובא בפירושו רש"י, שמזה מוכח שזהו פשוטו של מקרא).

ולכאורה אין זו הפעם הראשונה שמודגשת השתתפות הגרים — שהרי גם בנוגע למעמד הר סיני (שבו היו כל נש"י עד סוף כל הדורות, כדאיתא בפרקי דר"א⁵⁹) מצינו שהיו אז גם נשמות הגרים⁶⁰, ועד"ז בכמה מעמדים דומים לזה; אבל בפירושו ובגלוי בתושב"כ, שאפילו הצדוקים מודים בה — הרי זה בפסוק "אתם נצבים גו' ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציך עד שואב מימך".

— הגר יודע שהוא זקוק ל"ראשיכם שבטיכם", דכיון שנתגייר

כהלכה, הוצרך להיות הגיור ע"י "ראשיכם", ולולי "ראשיכם", לא הי' יכול להיות במעמד ומצב ד"חוטב עציך" ו"שואב מימך"; אבל ביחד עם זה, כשמדובר אודות הענין ד"לעברך בברית"⁶¹ — אזי כולם שוים, וכמדובר בארוכה ביום הש"ק⁶² המבואר במפרשי המקרא כפשוטו בנוגע לכריתת ברית, ש"עושיין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו שנאמר⁶³ העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו"⁶⁴, שזהו באופן שאין חילוק בין "ראשיכם" ל"שואב מימך", שמתאחדים עם שני חצאי הבתרים שמימינם ומשמאלם.

יא. ומזה מובן, שאין הכוונה לפגוע אפילו באותם יהודים שעד עכשיו הנה מצד טעמים שונים ומשונים גיירו רח"ל שלא כהלכה, או שרצו להגן על זה;

בודאי נכללים גם הם ב"אתם נצבים היום כולכם", אלא אומרים רק דבר אחד — שהם לא יכולים להיות "ראשיכם", ראש ומנהיג ומדריך לבנ"י, כי, יהודי צריך לילך בדרך התורה והמצוה, ולידע שהתורה היא מן השמים, ולכן צריך לקבל על עצמו גם דקדוק קל של דברי סופרים, וכמ"ש הרמב"ם⁶⁵ ש"האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו (אף שמסכים שזהו דבר טוב וישר), הרי זה כופר בתורה, וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבעל פה כו'", וכיון שהם מדריכים בדרך שהיא היפך רצון ה', היפך התורה, כפירה בכל התורה כולה עם העיקר שבתורה — אינם יכולים להיות "ראשיכם"; אבל בודאי נכללים הם באחד מכל שאר הסוגים שלאחרי "ראשיכם", ועד שגם גרי הצדק נכללים בזה.

משא"כ הגוים שלא התגיירו כהלכה — יכולים להיות "חסידי אומות העולם", ובביאת משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד⁶⁶ "ועמדו זרים ורעו צאנכם", יהיו כולם חסידי אומות העולם, אבל רק חסידי אוה"ע.

וכמדובר כמ"פ⁶⁷ אודות דברי רבינו הזקן במהדורא קמא של אגה"ת⁶⁸: "יש להבחין במה נפלינו אנחנו עמו ב"י מכל העם אוה"ע, שאפילו חסידיהם ההולכים בדרכי היושר, חסיד אומות העולם נקרא, ולא נעקר שם אוה"ע ממנו עם היותו נקרא חסיד, ובאחינו ב"י הוא להיפך,

(65) הלי תשובה פ"ג ה"ח.

(66) ישע"י סא, ה.

(67) תו"מ חס"ו ס"ע 35. וש"נ.

(68) קה"ת תשמ"ב — ע' תקו ואילך.

(61) פרשתנו (נצבים) כט, יא.

(62) שיחת ש"פ תבוא ס"י (לעיל ע' ...).

(63) ירמ' לד, יח.

(64) פרש"י פרשתנו שם.

(59) פמ"א.

(60) ראה לקו"ש חכ"ח ס"ע 242. וש"נ.

(56) תהלים צח, ו.

(57) נוסח תפלת ערבית.

(58) ראה קידושין מ, ב. וש"נ.